

Таким чином, саме по собі інформування не може виступати в якості процесуального акту чи документу. В даному випадку, тільки форми інформування виражаються як кримінально-процесуальні акти чи документи, оскільки відповідний акт або документ від способів та каналів передачі інформації – радіо, телевізійного, телефонного чи усного, – відрізняються передачею повідомлення у формі, зафіксованій на матеріально-предметному носіїві. При цьому, в окремих випадках, які стосуються прийняття усних процесуальних рішень, їх форма може мати інше зовнішнє вираження, наприклад, у інших процесуальних документах, таких як повістка, в якій втілюється рішення слідчого про виклик свідка на допит; вказівки, в яких фіксується рішення прокурора про необхідність проведення слідчих дій по кримінальній справі; запит, в якому втілюється рішення слідчого про необхідність отримання додаткової інформації від установи, підприємства чи організації та ін. (Кочура А. В. Окремі аспекти визначення поняття кримінально-процесуальних документів, с.98). Прийняття такого роду кримінально-процесуальних актів обмежується встановленими законом випадками, що у свою чергу в жодному разі не свідчить про їх непотрібність, а навпаки, демонструє їх унікальність і правову своєрідність. Форми інформування, які виступають в якості процесуального акту можна вважати ефективними в тому випадку, коли всі їхні цілі (ближні, більш віддалені, кінцеві) досягнуто в максимально короткий строк з найменшими матеріальними затратами, обмеженнями прав, свобод і законних інтересів особи.

Лук'янчиков Є.Д.

*Національний технічний університет України «КПІ»,
професор кафедри інформаційного та підприємницького права,
доктор юридичних наук, професор*

Лук'янчиков Б.Є.

*Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини,
кандидат юридичних наук, доцент*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІДУВАННЯ

Прийняттям нового КПК України (ст. 241) освідування включено до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії». Враховуючи пропозиції науковців та потреби практики досудового провадження пізнавальні завдання даної слідчої дії розширені. До них віднесено не тільки виявлення на тілі особи особливих прикмет, але і слідів кримінального правопорушення. Подібні завдання освідування передбачені законодавством Росії (ст. 179), Казахстану (ст. 226), Armenії (ст. 220), Молдови (ст. 119). На дану обстави-

ну слушно звертала увагу О.В. Капліна. Вона пропонувала відносити до завдань даної слідчої (розшукової) дії виявлення «слідів злочину та інших властивостей і ознак, що мають значення для кримінальної справи» (Капліна О. В. Слідчі дії / О. В. Капліна // Кримінальний процес: підручник / За ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010, с. 313). Можливість встановлення на тілі особи слідів кримінального правопорушення в процесі освідчування не викликає заперечень.

Щодо інших завдань освідчування слід звернути увагу на наступне. Відповідно до ст.179 КПК РФ поряд з встановленням слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, до завдань освідчування віднесено виявлення «властивостей особи, що мають значення для справи».

Зазначимо, що ні попередній, ні чинний КПК України не згадують про встановлення властивостей особи під час освідчування, що, на нашу думку, слід визнати доречним. Аналогічним чином вирішується дане питання в КПК Арменії та Молдови.

Слід звернути увагу на те, що новий КПК України містить декілька новел, відповідно до яких змінюється порядок освідчування. З метою забезпечення прав особи на недоторканність, освідчування може бути проведене лише на підставі постанови прокурора.

З незрозумілих обставин дана норма обмежує коло осіб, які можуть бути піддані освідчування (не згадується про можливість освідчування обвинуваченого). Така необхідність може виникнути під час судового розгляду. Законодавець передбачив можливість проведення допиту осіб у різному процесуальному статусі (свідка, потерпілого, обвинуваченого, експерта тощо), пред'явлення для впізнання, дослідження документів, огляд на місці та інші. Під час судового розгляду може скластися ситуація, коли необхідно оглянути тіло обвинуваченого для встановлення на ньому слідів злочину або особливих прикмет (татуювання, шрами тощо). Така дія має бути передбачена законом у розділі судовий розгляд або у загальній нормі (ст.241), де вказати, що її може проводити й суд, а коло суб'єктів освідчування доповнити обвинуваченим. Такий підхід законодавчого регулювання зніме сумніви у правомірності освідчування обвинуваченого.

Аналіз ст.241 КПК не дозволяє дійти однозначного висновку про види освідчування. Слідче освідчування не викликає заперечень. Проводить його слідчий, а у разі необхідності залучає судово-медичного експерта або лікаря. Щодо медичного освідчування залишаються нез'ясованими окремі питання. В статті зазначається, що воно може проводитися лікарем за згодою особи, яка освідчується і не згадується судово-медичний експерт. На нашу думку у цьому вбачається певна прогалина. Проведення освідчування судово-медичним експертом може бути більш результативним бо це його професійний обов'язок і повсякденна робота. Слід також зазначити,

що передбачена лише одна форма фіксації результатів освідування – протокол (ч.5 ст. 241). Складання протоколу слідчої (розшукової) дії є прерогативою слідчого. Виникає запитання про те, яким документом мають оформлятися результати освідування проведеного лікарем. Зазначена обставина має знайти обов'язкове відображення в нормі КПК.

Об'єктом освідування є тіло людини, що зачіпає її права на особисту недоторканість. Тому забороняється застосовувати дії, що принижують гідність людини або небезпечні для неї. Якщо освідуванню підлягає особа іншої статі, його проведення доручають слідчому відповідної статі.

Освідування в слідчій практиці часто пов'язано з необхідністю встановити на тілі людини подряпини, сліди укусів, хірургічних операцій, крові тощо. Це потребує використання спеціальних знань у галузі медицини. За КПК 1960 р. проведення такого освідування слідчий доручав судово-медичному експерту або лікарю. Останні за результатами огляду тіла людини складали відповідно акт або довідку. Такі дії Л. Д. Удалова називає медичним освідуванням (Удалова Л. Д. Кримінальний процес України / Л. Д. Удалова. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007, с. 182). Разом з тим слід звернути увагу на те, що судово-медичний експерт і лікар підходять до освідування більшою мірою з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення та фіксацію особливих прикмет і слідів, які можуть у подальшому мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень. У цьому зв'язку слушною є думка С. О. Софронова, про проведення освідування безпосередньо слідчим із залученням до участі у ньому судово-медичного експерта або лікаря (Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. О. Сафронов. – К., 1999, с. 13-14). Це дозволить поєднати знання юридичні і медичні під час проведення освідування, щоб встановити наявність і характер тілесних ушкоджень – ран (вогнепальних, різаних або колотих, рубаних або заподіяних тупим предметом); саден, подряпин, синців, слідів дії отруйної речовини, визначити їхні розміри, локалізацію на тілі та правильно і повно відобразити встановлені обставини у протоколі слідчої дії.

На завершення слід зазначити, що урахування наведених пропозицій в процесі подальшого удосконалення норм чинного КПК України, та внесення відповідних уточнень сприятиме покращенню викладення його окремих положень, що стосуються порядку освідування, усуненню неузгодженостей і суперечностей між окремими частинами даної норми.